

Калоян Симеонов

ИНФЛАЦИОННО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ЗА БЪЛГАРИЯ ПРЕД ЧЛЕНСТВОТО В ЕВРОЗОНАТА

Анализирани са по-подробно факторите, които влияят върху инфлацията в България и са очертани перспективите за преодоляване на инфлационното предизвикателство и за присъединяването на страната към Еврозоната. Представени са накратко етапите за това присъединяване и степента на изпълнение на маастрихтските критерии от България към сегашния момент. Посочено е изпълнението на тези критерии от страна на Словения и Литва, които подадоха официално молба за членство в Еврозоната. Направен е анализ на инфлационните фактори, влияещи в България. Очертани са перспективите пред страната за изпълнение на инфлационния критерий и за присъединяване към Еврозоната.

JEL: E31, E60

С присъединяването на България към ЕС все повече се ускорява подготовката и започват да се открояват перспективите пред страната за членство и в зоната на единната европейска валута. Към сегашния момент България успява да се придържа към повечето от формалните маастрихтски критерии за членство в Еврозоната, като единствено инфлационният критерий все още не е достигнат. В същото време европейските институции отправиха ясни сигнали през последните месеци, че критериите за членство в Еврозоната ще бъдат строго прилагани. През юни 2006 г. ЕС взе решение Словения да се присъедини към Еврозоната от 01.01.2007 г., но отхвърли на този етап членството на Литва. Инфлационният критерий беше оценен като единственият непокрит маастрихтски критерий от страна на Литва. За България, която е малка отворена икономика, изпълнява по-голямата част от критериите за членство в Еврозоната, завършва процеса на либерализация, прилага режим на паричен съвет, реализира по-високи темпове на растеж на БВП спрямо страните от Еврозоната и върху която влияят редица инфлационни фактори, инфлационният критерий също се очертава като основното препятствие пред бързото покриване на изискванията за приемането на еврото след присъединяването в ЕС.

На 25 април 2005 г. беше подписан Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз, което създаде реални перспективи за членството на страната в ЕС. Съгласно този договор България ще се присъедини към ЕС, като първоначално ще участва в Икономическия и паричен съюз (ИПС) като държава-членка с дерогация (изключение) по смисъла на чл. 122 от Договора за създаване на Европейската общност (ДЕО). Този статут по отношение на Икономическия и паричен съюз в най-общи линии означава, че страната ще прилага редица от

разпоредбите по отношение на координацията на икономическата си политика, но няма да може от датата на членство в ЕС да приеме единната европейска валута. Това ще може да стане на един по-късен етап, и то едва след като се покрият всички номинални маастрихтски критерии за членство в Еврозоната и се вземе съответното съвместно решение от европейските институции. Напълно идентичен подход се прилага и по отношение на десетте нови държави-членки на ЕС.

Съгласно Стратегията за развитие на Българската народна банка 2004-2009 г.¹ България следва да се присъедини към Валутнокурсвия механизъм II (ERM II) непосредствено след членството в ЕС. Участието в този механизъм в продължение на минимум две години без девалвация на националната валута към валутите на другите държави-членки е един от критериите за членство в Еврозоната. Стремехът за възможно най-скорошно участие в ERM II показва желанието за бързо изпълнение от страна на България на критериите от Маастрихт и присъединяване към Еврозоната, което се откроява и в Споразумението между Министерството на финансите и Българската народна банка за въвеждането на еврото в Република България,² подписано на 25 ноември 2004 г. Съгласно Споразумението при изпълнение на ангажиментите, заложи в него, МФ и БНБ очакват през втората половина на 2009 г. или на 1 януари 2010 г. страната ни да се присъедини към Еврозоната. Към момента основното препятствие пред изпълнението на тази стратегическа цел е покриването на инфлационния критерий.

Изпълнение на критериите за членство в Еврозоната от страна на България

Преди да бъде представено изпълнението на тези критерии, ще опишем накратко етапите, през които трябва да премине всяка присъединяваща се страна от новите държави-членки на ЕС. Подобно на създаването на Икономическия и паричен съюз през 90-те години на XX век, и тези етапи са три и България също трябва да ги премине.

Първият етап е *предприсъединителният*, който обхваща периода преди датата на членство в ЕС. През този етап е необходимо страните да изпълнят Копенхагенските критерии за членство в ЕС, като присъединяващите се страни се подготвят да участват в ИПС като държави-членки с дерогация.

¹ Българска народна банка. Стратегия за развитие на Българската народна банка 2004-2009 г. С., септември 2004, <http://www.bnb.bg>.

² Българска народна банка. Споразумение между Министерския съвет на Република България и Българската народна банка за въвеждане на еврото в Република България. С., ноември 2004, <http://www.bnb.bg>.

Вторият етап в процеса на интегриране към Еврозоната е *присъединителният*, в който страните придобиват статут на държави-членки на ЕС. Това е преходен етап по отношение на членството в Еврозоната, като неговата продължителност е между датата на членство в ЕС и приемането на единната валута. Именно през този етап се осъществява формалната оценка на изпълнението на критериите от Маастрихт, вкл. и във връзка с участието в ERM II, и се реализира цялостната подготовка за присъединяването на дадена страна към Еврозоната.

Последният етап е *заклучителният*. Той се характеризира с приемането на единната валута – еврото и въвеждането ѝ като законно платежно средство в съответната страна. След преминаването в третия етап съответната държава-членка вече няма възможност да провежда своя независима парична и валутна политика, като мерките в тези области преминават под контрола на ЕЦБ и ЕСЦБ.

Маастрихтските критерии за членство в Еврозоната са дефинирани в чл. 121 от ДЕО и в два протокола към същия договор: Протокол относно процедурата за определяне на прекомерно големия бюджетен дефицит и Протокол относно критериите за сближаване, в съответствие с чл. 121 от ДЕО. Маастрихтските конвергентни критерии са:³

- Размерът на инфлацията в съответната страна да не надвишава с повече от 1.5 процентни пункта средната стойност на инфлацията в трите държави-членки с най-стабилни цени в течение на годината преди прегледа на изпълнение на критериите.
- Размерът на планирания или фактическия бюджетния дефицит да не надвишава 3% от БВП по пазарни цени.
- Съотношението между държавния дълг и БВП по пазарни цени да не надвишава 60%.
- Средният дългосрочен лихвен процент в страната за период от една година преди осъществяването на прегледа да не надвишава с повече от 2 процентни пункта лихвените проценти в трите държави-членки с най-добри показатели в областта на ценовата стабилност.
- Спазване на нормалните граници на колебания в съответствие с ERM II в продължение на най-малко две години, без да е осъществявано девалвиране на националната валута.

Изпълнението на критериите за членство в Еврозоната от България за периода 2000-2006 г. е представено на табл. 1.

³ Подробно описание на критериите за членство в Еврозоната, както и статистическата методология за тяхното измерване, се съдържа в конвергентните доклади на Европейската централна банка (вж. European Central Bank. Convergence Report May 2006. Frankfurt am Main, Germany). По-подробно описание на инфлационния критерий е представено в Приложение 1 към настоящото изследване.

Таблица 1

Изпълнение на критериите за членство в Еврозоната от България

Критерий за членство	Референтна стойност (%)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Инфлационен критерий	1.8-3.3*	10.3	7.4	5.8	2.3	6.2	5.0	5.6**
Бюджетен дефицит	-3.0	-1.0	-0.6	-0.6	0.0	1.7	3.2	-
Държавен дълг/БВП (%)	60	80.6	70.2	56.0	46.1	38.8	29.9	25.3***
Дългосрочен лихвен процент	5.9-7.8	-	-	7.50	5.75	5.20	4.25	3.50****
Валутнокурсов критерий	колебания от +/-15	Прилага се режим на паричен съвет с фиксиран курс към еврото						

* Съгласно техническия анекс към Конвергентния доклад на Европейската комисия за Словения от май 2006 г. (SEC(2006) 615) за периода януари 1999 - март 2006 г. стойността на инфлационния критерий се е движила между 1.8 и 3.3 процентни пункта. Референтната стойност е плаваща, тъй като и базата, на която се изчислява (инфлацията в трите държави-членки на ЕС с най-стабилни цени), също е плаваща. По аналогичен начин и референтната стойност за лихвения процент също е плаваща.

** Индекс на потребителските цени за септември 2006 г. (прираст спрямо съответния месец на предходната година).

*** Данните за съотношението държавен дълг/БВП за 2006 г. са към 31.08.2006 г., а за останалите години - към 31 декември за съответната година.

**** Лихвените проценти се изчисляват на базата на дългосрочни правителствени облигации или сравними ценни книжа, като се вземат предвид и разликите в националните определения. Съгласно статистическата методология на конвергентните критерии тези ценни книжа трябва да са деноминирани в национална валута и да са по възможност с десетгодишен падеж. Данните в таблицата за България са на база 10-годишни ДЦК (в периода 2000-2001 г. не са емитирани 10-годишни ДЦК).

Източник: Министерство на финансите, Агенция за икономически анализи и прогнози, Българска народна банка

Данните от табл. 1 ясно показват, че България вече изпълнява по-голямата част от критериите за членство в Еврозоната. Докато за някои от държавите-членки на Еврозоната е трудно да задържат бюджетния си дефицит на равнище, не по-високо от 3%, то нашата страна през последните години реализира значителни бюджетни излишъци, което обаче е продиктувано включително от необходимостта за противодействие на високите дефицити по текущата сметка на платежния баланс. От 2002 г. България вече стабилно покрива и критерия за съотношението между държавен дълг и БВП, както и критерия за дългосрочен лихвен процент. В периода след 2002 г. изпълнението на тези критерии се подобри допълнително.

Още преди присъединяването на новите десет държави-членки на ЕС Европейската комисия и Европейската централна банка се произнесоха, че режимът на паричен съвет е съвместим с участие в ERM II, но запазването на

фиксирания курс към еврото остава едностранен ангажимент на съответната национална централна банка. Естония и Литва вече се присъединиха към ERM II с режим на паричен съвет. Независимо от факта, че всеки паричен съвет се оценява поотделно, можем да твърдим, че България успява да покрие и критерия за валутнокурсва стабилност.

Както се вижда от данните в табл. 1, единственият конвергентен критерий, който не покриваме към сегашния момент, е инфлационният. Страната успява да го покрие единствено през 2003 г., но през всички останали години равнището на инфлация е значително над референтната стойност. Това превръща инфлацията в основно предизвикателство пред скорошното ни членство в Еврозоната.⁴

Оценката за Словения и Литва по пътя към Еврозоната

На 2 март 2006 г. Словения подаде официално молба за присъединяване към Еврозоната. На 16 март с.г. същото направи и Литва, независимо от факта, че ЕК и ЕЦБ отправяха неформални предупреждения, че тя не покрива напълно инфлационния критерий за членство в Еврозоната. Преди анализирането на инфлационния критерий за България тук ще се спрем накратко на оценката за Словения и Литва за готовността им за членство в Еврозоната (вж. табл. 2), тъй като това са първите страни от новите държави-членки на ЕС, за които беше осъществена подобна оценка и от решенията на ЕС за двете страни могат да бъдат направени и някои важни изводи за България.

Таблица 2

Изпълнение на конвергентните критерии от Словения и Литва (%)

Критерий	Инфлация	Бюджетен дефицит	Държавен дълг/БВП	Лихвен процент	Валутнокурс критерий
Словения	2.3	-1.8	29.1	3.8	+0.10/-0.16
Литва	2.7	-0.5	19.0	3.7	+/-0
Референтна стойност*	2.6	-3.0	60	5.9	+/-15

* Референтната стойност е към март 2006 г.

Източник: Конвергентни доклади на Европейската комисия от май 2006 г. (European Commission Convergence Report 2006 on Slovenia. Brussels, 16.05.2006; European Commission. Convergence Report 2006 on Lithuania. Brussels, 16.05.2006).

⁴ В своето изследване Ц. Манчев и М. Каравастев също се спират подробно на инфлационния критерий, като акцентът в анализа е поставен на факта, че този критерий може да бъде покрит единствено при запазването на сегашния режим на паричен съвет и при продължаването на разумна фискална политика (вж. Манчев, Ц., М. Каравастев . Икономически и паричен съюз на хоризонта. Българска народна банка. Дискусионни материали, DP/50/2005, юли 2005).

От данните в табл. 2 се вижда, че Словения и Литва покриват убедително всички критерии за членство в Еврозоната с изключение на инфлационния за Литва. Последната регистрира равнище на инфлация към март 2006 г., измерено чрез 12-месечна средна инфлация, в размер само на 0.1 процентни пункта над референтната стойност за инфлационния критерий за същия месец, която е 2.6 процентни пункта. За разлика от инфлационния критерий двете страни са значително под максимално допустимите стойности както по отношение на критерия за дългосрочните лихвени проценти, така и за съотношенията бюджетен дефицит/БВП и държавен дълг/БВП, като и за трите критерия Литва е постигнала по-добри стойности в сравнение със Словения. Двете страни се справят отлично и с изпълнението на валутнокурсвия критерий, като Словения регистрира минимални равнища на колебания на националната валута, а Литва продължава успешно да прилага режима на паричен съвет, поемайки едностранен ангажимент във връзка с фиксирания курс към единната валута.

Независимо че Литва изпълнява много добре критериите за членство в Еврозоната, европейските институции неведнъж са заявявали, че няма йерархия между критериите за членство, както и че изпълнението на някои от тях не може да компенсира неизпълнението на други. Във връзка с това Европейската комисия заключава в своя конвергентен доклад, че Литва не е готова за членство в Еврозоната и не препоръчва на Съвета промяна на нейния статут като държава-членка с дерогация. Както беше посочено, единственият критерий, който не изпълнява Литва, е този по отношение на инфлацията, и то с минимална разлика спрямо референтната стойност. Същевременно ЕК препоръчва на Съвета да вземе решение по отношение на Словения за отмяната на нейния статут като държава-членка с дерогация. Това решение е взето на заседание във формат Съвет по икономически и финансови въпроси (ECOFIN) на 11 юли 2006 г. Словения се присъединява към Еврозоната на 1 януари 2007 г., като разменният курс е установен на 239.64 словенски толара за едно евро, което съвпада със сегашния централен курс към еврото в рамките на ERM II.

В своите доклади за Словения и Литва европейските институции правят прогноза за изпълнението на конвергентните критерии и в средносрочен план, вкл. и по отношение на инфлационния критерий. Прогнозата за Словения е, че в краткосрочен аспект тя ще успее да задържи ниски инфлационни равнища, като в същото време се очертават и някои от основните предизвикателства във връзка със запазването на сегашното равнище на инфлация. Прогнозата за Литва е инфлацията да се покачи, като до края на 2006 г. достигне до равнище от 3.5 процентни пункта, което ще я отдалечи още повече от изпълнението на инфлационния конвергентен критерий.

Необходимо е да се отбележи, че Естония и Латвия, които прилагат твърдо фиксирани валутнокурсви режими спрямо еврото и са приели стратегии за бързо присъединяване към Еврозоната, също бяха принудени да отложат своите планове за приемане на единната европейска валута. Естония, която прилага режим на паричен съвет, се отказа да подава молба за членство през 2006 г. и

засега се надява да изпълни критериите през 2007 г. с цел членство в Еврозоната от 1 януари 2008 г. Латвия също си поставя за цел да се присъедини към Еврозоната през 2008 г., като и за двете страни основното предизвикателство е инфлационният критерий, тъй като те покриват останалите критерии за членство.

От представените данни могат да бъдат направени следните два важни извода за България във връзка с нейния стремеж за членство в Еврозоната. Първият е свързан с това, че европейските институции не са склонни да правят никакви компромиси с изпълнението на критериите и оценката за инфлационния критерий за Литва е категорично доказателство за това. Вторият важен извод е, че страната трябва да се стреми не само да достигне до моментно изпълнение на критерия към датата на неговото оценяване, но и да докаже, че постигнатите инфлационни равнища са устойчиви в краткосрочен и средносрочен период.

Фактори, влияещи на инфлацията у нас

За да могат да бъдат оценени реалните перспективи на България за покриване на инфлационния критерий за членство в Еврозоната, е необходимо да бъдат анализирани факторите, които влияят на инфлацията в страната, както и тяхното евентуално бъдещо развитие. Тук ще направим кратко обобщение на основните фактори, имащи отношение към инфлационните процеси у нас, като за всеки фактор ще бъдат представени теоретичните концепции, актуални данни за неговото влияние, както и прогноза какво ще бъде неговото значение в кратко- и средносрочен период, когато се очаква България като държава-членка на ЕС да подаде официално молба за оценяване на конвергентните критерии за членство в Еврозоната.

Влияние на ефекта Баласа-Самуелсон

Влиянието на този ефект е един от най-често разглежданите от теоретична, емпирична и практическа гледна точка фактори, които имат отражение върху инфлацията в присъединяващите се към ЕС и Еврозоната страни. У нас този ефект също е изследван в редица анализи.⁵

Ефектът Баласа-Самуелсон има за цел да обясни покачването на ценовите равнища в страни с по-слабо икономическо развитие и по-ниска производителност на труда, които постепенно се конвертират с по-развитите си търговски и икономически партньори. Според повечето изследователи подобен ефект се наблюдава и при присъединяващите се към ЕС страни, които постепенно се сближават с икономиките на развитите държави-членки. Основни фактори в изследването на този ефект са разделението на секторите в

⁵ Едни от най-детайлните емпирични изследвания са представени в *Неновски, Н., К. Димитрова*. Дуална инфлация в условията на паричен съвет. Предизвикателства пред присъединяването на България в ЕС. Българска народна банка. Дискусионни материали, DP/29/2003, С., януари 2003; *Чукалев, Г.* Ефектът Balassa-Samuelson в България. Българска народна банка. Дискусионни материали DP/24/2002, С., август 2002.

икономиката на търгуеми и нетъргуеми, както и темповете на развитие на производителността на труда. По принцип за търгуем се смята този сектор, където над 10% от продукцията е предназначена за износ. Като такъв се определя предимно индустриалният сектор, в т.ч. химическата промишленост, хранително-вкусовата промишленост, добивът на различни видове суровини и др. Нетъргуемият сектор обхваща основно различните видове услуги като образованието, здравеопазването, хотелиерството и ресторантьорството, финансовите, съобщителните услуги и др.

Съгласно теорията на Баласа-Самуелсон по-ниските цени в по-слабо развитите страни се определят в значителна степен от по-малкия производствен капацитет в секторите, произвеждащи търгуеми стоки. Постепенното сближаване с развитите държави се дължи в голяма степен на повишаването на производителността на труда в търгуемия сектор, където се проявява също и законът за единната цена. Съгласно него равнището на цената на дадена стока би трябвало да е равно на това на същата стока в търговския партньор, умножено по валутния курс между двете валути. Повишаването на производителността на труда в търгуемия сектор е свързано обаче и с повишаването на реалните заплати в него.

Увеличаването на заплатите в търгуемия сектор води и до увеличението им в нетъргуемия, който обаче не се влияе съществено от закона за единната цена. Тъй като повишаването на заплатите в нетъргуемия сектор не е свързано със съизмеримо повишаване на производителността на труда в него, то тяхното увеличаване може да се компенсира най-вече с покачване на номиналните цени на произвежданите стоки и услуги в този сектор, което води и до по-голямо покачване на цените спрямо основните търговски и икономически партньори. Тъй като повишаването на производителността на труда в търгуемия сектор е по-голямо от това в нетъргуемия, а заплатите и в двата сектора се стремят да се изравнят, се получава инфлационен диференциал между догонващата страна и нейния по-развит в търговско и икономическо отношение партньор.

Анализите на влиянието на ефекта на Баласа-Самуелсон в България водят до различни резултати. В своето изследване Неновски и Колева изразяват становище, че особено след въвеждането на режима на паричен съвет не може да се докаже сериозно проявление на този ефект у нас. Те са на мнение също, че редица фактори допълнително отслабват влиянието или измерването на този ефект, например реалното увеличаване на производителността на труда и в нетъргуемия сектор; влиянието на административно определяните цени (които не се определят от пазара, а по административен път и в по-голямата си част са в нетъргуемия сектор); необходимостта от включването в анализа и на направените сериозни инвестиции в търгуемия сектор с цел повишаване на производителността на труда, което води до увеличаване на цените в него, и т.н.

Според изследването на Чукалев обаче за периода 1995-2000 г. влиянието на ефекта на Баласа-Самуелсон се равнява на приблизително 2.6% годишно,

макар и да е прогнозирано известно отслабване на този ефект във времето. Редица от анализаторите на развитието на икономическите процеси в Централна и Източна Европа са на мнение, че ефектът на Баласа-Самуелсон допринася средно между 1 - 3% от инфлацията, което в някои случаи обяснява и около половината от инфлационния диференциал със страните от Евророната.

Независимо от различните виждания за проявлението на този ефект смятаме, че такъв съществува и за България, което от своя страна влияе и на инфлационния диференциал с Евророната. Имайки предвид, че инфлационният критерий от Маастрихт определя максимална разлика в инфлацията от не повече от 1.5 процентни пункта, и то по отношение на трите държави-членки на ЕС с най-добри резултати в областта на ценовата стабилност, то точното прогнозиране на влиянието на този ефект ще има важно значение и за по-точното прогнозиране на възможността за изпълнение на инфлационния критерий.

Съществуването на този ефект е още по-значимо за страни с фиксиран валутнокурсен режим, какъвто е паричният съвет, където повишаването на инфлацията не може да бъде неутрализирано с промяна на валутния курс. Редица автори изразяват също становището, че включително и поради проявлението на този ефект, за да могат присъединяващите се към Евророната страни с фиксирани режими да изпълнят номиналните конвергентни критерии, те трябва да намалят икономическия си растеж и да ограничат покачването на производителността на труда.⁶ Това от своя страна противоречи не само на икономическите процеси в държавите от Централна и Източна Европа, които регистрират икономически растеж, по-висок от средния за ЕС и Евророната, но е и в разрез с една от основните цели на тяхното присъединяване към Съюза, а именно постепенната реална конвергенция (в т.ч. на производителността на труда и на реалните доходи) със старите членки. Във връзка с това не са малко и идеите за промяна на номиналните конвергентни критерии от Маастрихт, вкл. и по отношение на инфлационния.⁷ Според нас промяна на критериите за членство в Евророната е много малко вероятна, поради което акцентът би трябвало да се постави върху това как тези критерии да се изпълнят съгласно сегашните правила.

Влияние на увеличението на акцизите в България

В областта на данъчната политика ЕС е постигнал хармонизация и е приел общи правила предимно в сферата на косвените данъци, в т.ч. и определянето на минимални акцизни ставки, които трябва да бъдат въведени от

⁶ За повече информация по отношение на дилемата между покриването на валутнокурсния или инфлационния критерий вж. *Buiter, W., and C. Grafe. Central Banking and Choice of Currency Regime in Accession Countries. The European Money and Finance Forum, SUERF Studies N. 11, Vienna, 2001.*

⁷ Повече информация по отношение на идеите за промяна на инфлационния критерий от Маастрихт е представена в Приложение 2. Вж. също *Szapáry, G. Transition Countries' Choice of Exchange Rate Regime in the Run-Up to EMU Membership. International Monetary Fund, January 2001.*

всички държави-членки на Съюза. България също трябва да въведе тези ставки, като по отношение на някои от видовете акцизни стоки страната е договорила и преходни периоди, с което достигането на определени минимални акцизни ставки ще се реализира постепенно след датата на членство в ЕС.

Съгласно различни икономически анализи увеличаването на акцизите води до сравнително сериозен ръст на общото равнище на инфлация в страната. Това се дължи на факта, че при определени групи стоки, например цигарите, то води директно и до повишаването на техните цени, докато налагането и постепенното увеличаване на акциза върху електроенергията например, предизвиква повишаването освен на нейната цена, но и на тази на редица други стоки, особено при енергоемките отрасли.

Сега България е приела акцизни ставки, които са достигнали до минималните в Съюза само по отношение на някои групи стоки като бирата и междинните продукти.⁸ По отношение на значителна част от акцизните стоки обаче тепърва предстои повишаване на акцизните ставки съгласно договорения график с ЕС.

Всички тези факти налагат по-детайлен анализ на планираните увеличения на акцизите с цел да се прогнозира тяхното влияние върху инфлационните процеси у нас. Добра база за сравнение в това отношение предоставят данните от табл. 3.

Таблица 3

Ефект върху цените на акцизните стоки и върху общата инфлация

Акцизна стока	Относителен дял в ИПЦ, за 2005 г. (%)	Повишение на акцизите (%)				
		2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.
Бира	0.70		5.56			
Спиртни напитки	0.36		11.63	17.20		
Цигари	3.60	28.95	1.97	65.00		
Бензини	2.11	4.20		4.64	6.04	5.38
Газьоли	0.21	4.74		4.89	6.27	5.59
Втечен нефтен газ	0.68	2.12				
Въглища	0.80				3.03	3.01
Електроенергия	8.23				0.12	0.15
<i>Общ принос в ИПЦ*</i>		<i>1.15</i>	<i>0.15</i>	<i>2.51</i>	<i>0.17</i>	<i>0.16</i>

* В процентни пункта.

Източник. Предприсъединителна икономическа програма (2005-2008 г.). По данни на Агенцията за икономически анализи и прогнози и Министерството на финансите.

⁸ Съгласно Закона за акцизите и данъчните складове междинните продукти са тези с действително алкохолно съдържание по обем, превишаващо 1.2% vol, но непревишаващо 22% vol.

От табл. 3 се вижда, че през периода 2006-2008 г. общият принос на акцизите върху инфлацията е най-голям за 2006 г., където той се изчислява на 2.51 процентни пункта, докато за 2007 и 2008 г. прогнозният показател е значително по-малък. Това се дължи главно на чувствителното увеличаване на акциза от 2006 г. с 65% по отношение на цигарите и с над 17% по отношение на спиртните напитки. При сравняването на увеличението на акцизите през 2006 г. и графика в преговорните позиции за поетите ангажменти към ЕС прави впечатление също, че акцизът върху спиртните напитки се увеличава предсрочно, като това беше предвидено в графика за началото на 2007 г., а при цигарите увеличението беше значително над планираното за 2006 г., с което се премахва необходимостта от първоначално предвижданото повишение върху тях през 2008 г.⁹

Предсрочното и чувствително увеличаване на акцизите върху някои важни стоки през 2006 г. не е случайно. Основната цел беше да се пренесе по-голямата част от инфлационната тежест през 2006 г., а за 2007 и респ. 2008 г. влиянието на покачването на акцизите върху инфлацията да бъде сведено до минимум. Тези действия бяха предварително съгласувани между изпълнителната и законодателната власт, а също и с БНБ, която няма правомощия в областта на данъчната политика, но има важна роля в процеса на подготовка на страната за членство в Евроразона. Целта е при евентуална оценка на инфлацията към даден момент през 2009 г., имаща за задача анализ на покриването на инфлационния и другите критерии за членство в Евроразона, информацията за инфлацията през последната година преди оценката да не бъде чувствително повлияна от увеличаване на акцизните ставки.

Независимо от данните, представени на табл. 3, не трябва да се забравя, че през 2009-2013 г. предстои планираното повишаване на акцизите на редица стоки, в т.ч. на цигарите, бензините, газьолите, въглищата и електроенергията. По този начин постепенното им покачване също ще има своето значение за общото повишаване на инфлацията у нас, което ще доведе и до затруднения при изпълнението на инфлационния критерий за членство в Евроразона.

Влияние на административните цени

През последните години съществено влияние върху инфлацията у нас оказва и повишаването на административните цени в различни сектори от икономиката. Тези цени в една или друга степен се определят по административен път, а не чрез търсенето и предлагането в рамките на пазарния механизъм. Едни от най-важните административно определяни цени

⁹ Данните в табл. 3 не включват планираното предсрочно увеличаване от 01.01.2007 г. на акциза на безоловния бензин и дизела, което е залегнало в Законопроекта за държавния бюджет на Република България за 2007 г. (приет на първо четене от Народното събрание на 16.11.2006 г.).

са на електроенергията, топлоенергията, водоснабдяването, лекарствата, образованието и др.

Вследствие на процесите на приватизация и либерализация делът на административно определяните цени значително намаля, но той все още продължава да влияе върху инфлационните процеси у нас (вж. табл. 4).

Таблица 4

Влияние на административните цени върху общата инфлация

	2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.
Увеличение в края на годината (%)	8.7	11.2	3.1	8.2	7.0
Принос в общата инфлация*	2.1	2.8	0.8	2.0	1.7

* В процентни пункта.

Източник. Предприсъединителна икономическа програма (2004-2007 г.). По данни на Агенцията за икономически анализи и прогнози.

Цените на електро- и топлоенергията имат важен дял в общото влияние на административните цени върху инфлационните процеси у нас. В известна степен тези цени вече са либерализирани, имайки предвид, че в средата на 2004 г. завърши тригодишната програма за ежегодното им покачване. В същото време от началото на 2005 г. е преустановено централизираното субсидиране на топлоенергията за домакинствата. През октомври 2006 г. при цените на електроенергията се премахва социалната цена за потребление до 75 квтч. Предвижда се това да доведе до тяхното покачване средно със 17.1% и да има принос от 1.4 процентни пункта в общата инфлация.

Пълната либерализация в енергийния пазар обаче все още не е завършила. Държавната комисия за енергийно и водно регулиране упражнява ценово регулиране с утвърждаването на пределни цени на топлинната енергия за всяко топлофикационно дружество, като цените за топлоенергия могат да се повишават единствено след като е направено обосновано искане пред комисията от съответното дружество.¹⁰

Във връзка с представените данни и прогнозите в краткосрочен период може да се очаква, че макар и в по-малка степен от предходните години, административните регулирани цени ще продължат да оказват влияние върху инфлацията у нас, което представлява допълнителен риск за изпълнението на маастрихтския конвергентен критерий за инфлация.

Външни източници на инфлация

България е малка и отворена икономика, което предопределя и голямото значение на външните фактори върху инфлационните процеси у

¹⁰ Агенция за икономически анализи и прогнози, Предприсъединителна икономическа програма (2005-2008 г.). С., декември 2005.

нас. Общото инфлационно равнище се влияе в значителна степен от цените на някои суровини на международните пазари като петрол и природен газ, тъй като страната е силно зависима от вноса на тези суровини. Покачването им на международните пазари води и до повишаването на инфлацията в България, тъй като те се отразяват както на производствените цени, в т.ч. на енергоемките отрасли, така и на разходите на домакинствата за битови нужди.

Трудно може да бъде прогнозирано какво ще бъде движението на световните цени на определени ключови стоки през следващите няколко години, тъй като цената на петрола например зависи в значителна степен от политическата ситуация в някои райони на света и от други трудно предвидими фактори. Имайки предвид обаче общите тенденции и чувствителността на цените на тези стоки, може да се очаква, че в краткосрочен и средносрочен аспект по-вероятно е те да се движат нагоре.

Разходи за труд

Разходите за труд също имат значение за инфлационните равнища. От една страна, увеличените работни заплати водят до повишаване на търсенето, което неминуемо предизвиква нарастване на общото равнище на цените. От друга страна, работните заплати са и разход за производителя, а увеличените разходи водят до повишаването на цените на произвежданите стоки и услуги.

За присъединяващите се към ЕС държави и особено за тези с фиксиран валутнокурсен режим важно значение има и връзката между повишаването на реалните работните заплати и на производителността на труда. В случай, че темпът на растеж на заплатите е по-висок от този на производителността на труда, това би имало влияние не само върху инфлационните процеси, но и върху конкурентоспособността на българската икономика. В периода 1999-2003 г. темповете на растеж на производителността на труда изпреварваха тези на реалните работните заплати, което се отрази благоприятно на инфлацията и на конкурентоспособността на икономиката. През последните години обаче се наблюдава обратната тенденция. Прогнозите са темпът на растеж на реалните работни заплати и на производителността на труда да се изравнят в краткосрочен аспект, така че този фактор не би трябвало да играе съществена роля за изпълнението на маастрихтския инфлационен критерий, в случай, че се провежда разумна политика по отношение на доходите.

Фискални източници на инфлация

Провежданата фискална политика е от важно значение за запазването на макроикономическата стабилност в страната и в частност поддържането на ниски инфлационни равнища. Не случайно и маастрихтските конвергентни критерии за членство в Еврозоната включват освен инфлационния и критерии като бюджетен дефицит и държавен дълг.

Реализирането на високи бюджетни дефицити например би довело до нарастване на правителствените разходи, увеличено търсене и повишаване на ценовите равнища.

Стремежът към провеждане на разумна фискална политика е важен за постигане на умерени ценови равнища. През последните години бяха реализирани значителни бюджетни излишъци, отчасти и като предпазен инструмент срещу увеличаването на дефицитите в търговската сметка на платежния баланс. През следващите години се очаква разумната фискална политика да се запази и оттам - значението на фискалните източници на инфлация да не нарасне.

Парични източници на инфлация

Във връзка с прилагания в България режим на паричен съвет и с отказа от провеждане на независима парична политика, у нас възможността за парични източници на инфлация е сведена до минимум. Правилата на паричния съвет ограничават централната банка да увеличава значително паричното предлагане. Същевременно паричната политика се синхронизира с тази в Еврозоната, чиято основна цел е именно поддържането на ценова стабилност. При продължаващо запазване на стабилността на паричния съвет не се очаква да се проявят съществени парични източници на инфлация в страната както в кратко-, така и в средносрочен период.

Присъединяването към вътрешния пазар на ЕС

Приемането на България в Европейския съюз от 1 януари 2007 г. и присъединяването към вътрешния му пазар би трябвало да има разнопосочен ефект върху инфлационните процеси у нас.

От една страна, се очаква намаляването на някои цени, тъй като се премахват всякакви търговски и административни бариери по отношение на търговията с останалите държави-членки на ЕС. Това създава условия за увеличаване на търговските потоци и засилване на конкурентния натиск на пазара. От друга страна, в България съществуват и инфлационни очаквания, които оказват натиск на цените в посока към тяхното покачване. Процесът на реална конвергенция с държавите-членки на ЕС също може да има инфлационен ефект върху цените у нас.

Перспективи за изпълнение на инфлационния конвергентен критерий

Присъединяването ни към Еврозоната може да стане най-рано две години след датата на членство в ЕС, тъй като съгласно критерия за валутнокурсва стабилност е необходимо кандидатстващата за Еврозоната страна да спазва нормалните граници на колебания в съответствие с ERM II в продължение на най-малко две години, без да е осъществявано девалвиране

на националната валута. На практика то продължава в най-добрия случай между две и три години, тъй като е нужно технологично време както за присъединяването към ERM II, така и за оценка на всички маастрихтски критерии след изтичането на минималния период. След взимането на евентуално решение за членство в Еврозоната е необходимо също известно време за практическа подготовка преди приемането на единната европейска валута.

Анализът на перспективите за изпълнение на инфлационния конвергентен критерий ще се базира на направените вече прогнози за влиянието на инфлационните фактори и на официалните прогнози на българските институции. Ще бъдат взети предвид и изложените ограничения във времевата рамка, както и посочената преди това позиция на българските институции, изразена в Споразумението между Министерския съвет и БНБ, за въвеждане на еврото през втората половина на 2009 г. или на 1 януари 2010 г.

С оглед на целевата времева рамка за присъединяване към Еврозоната и имайки предвид, че такива критерии като инфлация и дългосрочен лихвен процент се оценяват на базата на развитието на тези показатели през последната година преди осъществяване на прегледа, е важно да се проследят прогнозите на официалните институции за поведението на инфлацията през следващите няколко години (табл. 5).

Таблица 5

Прогнози за равнището на инфлация в България (%)

Документ	Инфлация	2006 г.	2007 г.	2008 г.
Прогноза за основните макроикономически показатели (АИАП, август 2005)	В края на годината	3.8	4.0	3.5
	Средна за периода	4.3	4.0	3.5
Предприсъединителна икономическа програма (2005-2008 г.)	Средна за периода	6.8	3.1	2.8

Данните от Прогнозата за основните макроикономически показатели на България в периода 2005-2008 г. изчисляват средногодишната прогнозна инфлация за 2007 и 2008 г. съответно на 4.0 и 3.5%. Прогнозата в Предприсъединителната икономическа програма (2005-2008 г.) е още по-оптимистична, като за същите години се планира средногодишна инфлация съответно от 3.1 и 2.8%.¹¹ Интересен е фактът, че дори и най-оптимистичните прогнози за инфлацията в България през 2008 г., която вероятно ще бъде взета като база при ранно подаване на молба за оценка изпълнението на

¹¹ За оптимистичността на тези прогнози говори и фактът, че в Законопроекта за държавния бюджет на Република България за 2007 г. беше предвидена първоначално прогнозна инфлация от 4.4%, а след допълнителното увеличаване на акциза на безоловния бензин и дизела се прогнозира инфлацията за 2007 г. да бъде 4.7%.

маастрихтските критерии, надхвърлят равнището на инфлация съгласно референтната стойност на инфлационния конвергентен критерий при оценката през март 2006 г. в размер на 2.6% (оценката по отношение на Словения и Литва). Необходимо е също да се има предвид, че както вече беше посочено, при оценката на инфлационния критерий Европейската комисия и Европейската централна банка анализират не само постигането на необходимия номинален показател за инфлация през последната година, но и перспективите за запазване на ниското ѝ равнище в периода след прегледа на критериите. Така едно евентуално изкуствено задържане на инфлацията за период от една година е вероятно да не бъде зачетено от европейските институции като изпълнение на инфлационния конвергентен критерий.

От анализа на факторите, влияещи на инфлацията в България, може да се направи изводът, че най-рисковите фактори за изпълнение на маастрихтския критерий за инфлация са:

- влиянието на ефекта Баласа-Самуелсон. Независимо от прогнозите за неговото отслабване е вероятно той да продължи да допринася за реализирането на инфлационни равнища в България над тези, които се регистрират в Еврозоната;

- повишаването на минималните акцизни ставки. Българските институции постигнаха споразумение и изтеглиха увеличаването на някои от тях за 2006 г., за да се намали ефектът на този фактор през 2007 и 2008 г., но редица акцизни ставки ще бъдат покачвани през периода 2009-2013 г. с цел достигането на минималните равнища на акциза съгласно директивите на ЕС;

- увеличаването на административните цени. Независимо че през последните години беше реализирано значително увеличение на тези цени и беше постигната известна степен на либерализация, през следващите години се очаква тяхното нарастване да продължи да влияе върху инфлационните процеси в страната.

За разлика от тези три фактора влиянието на външните фактори на инфлация, на разходите за труд и присъединяването към вътрешния пазар на ЕС трудно може да бъде прогнозирано с подобна яснота. Това се дължи на трудната прогнозируемост на движението на световните цени на някои ключови стоки и суровини, например нефта и природния газ. Оценката на фактора, отчитащ разходите за труд, ще зависи както от темпа, с който ще растат реалните работни заплати, така и от темпа на нарастване на производителността на труда.

Очаква се присъединяването ни към вътрешния пазар на ЕС да има разнопосочно влияние по отношение на инфлацията, като за някои цени ще оказва натиск към тяхното намаляване, докато други ще се повишават, особено през първите няколко години на пълноправно членство. При продължаването на разумната фискална политика в страната и при запазването на стабилността на паричния съвет се очаква тези два фактора да не допринесат за допълнително увеличаване на инфлацията.

Анализът на инфлационните фактори у нас показва, че прогнозираните темпове на инфлация на официалните институции са в известна степен оптимистични. При провеждането на разумна и целенасочена антиинфлационна политика покриването на инфлационния критерий, макар и трудно, също е възможно.

*

Анализът на изпълнението на маастрихтските конвергентни критерии за членство в Еврозоната показва, че към сегашния момент България се справя успешно с почти всички критерии с изключение на инфлационния. Неговото неизпълнение се дължи на редица фактори, вкл. и на по-слабото икономическо развитие на страната, което предопределя и по-големия икономически растеж спрямо този в Еврозоната и процеса на реална конвергенция. Този процес прави трудно изпълним един от двата критерия – валутнокурсната стабилност или инфлационния критерий, отчасти и поради приложението на закона за единната цена. За България, която прилага режим на паричен съвет с твърдо фиксиран курс към единната европейска валута, в основен проблем се превръща спазването на инфлационния критерий за членство в Еврозоната.

Върху инфлацията у нас влияят редица фактори, като някои от тях предопределят по-високото ѝ равнище и реализирането на инфлационен диференциал спрямо Еврозоната. Сред най-важните са влиянието на ефекта Баласа-Самуелсон, увеличаването на минималните акцизни ставки и на административните цени. Тези фактори ще въздействат върху инфлацията в България и през следващите няколко години, което ще затрудни много изпълнението на инфлационния конвергентен критерий.

Прогнозните данни на официалните български институции за развитието на инфлационните процеси през 2007 г. и особено през 2008 г. са сравнително оптимистични, но дори и при този оптимистичен сценарий трудно би било постигнато инфлационно равнище, което да не е над референтната стойност на инфлационния критерий в момента на оценка на конвергентните критерии. Както показва и опитът при оценката на критериите по отношение на Литва, европейските институции не са склонни да правят компромиси с оценката на изпълнение на маастрихтските критерии, в т.ч. и по отношение на инфлационния.

Всичко това прави инфлационният конвергентен критерий вероятно най-важното препятствие пред скорошното ни присъединяване в Еврозоната. В същото време, имайки предвид прилагания в страната режим на паричен съвет, както и факта, че България е малка и отворена икономика, която в значителна степен е обвързана с икономиката в Еврозоната, е необходимо да се направят всички възможни усилия и да се проведе разумна и балансирана политика с цел бързото преодоляване на инфлационното предизвикателство пред членството ни в Еврозоната.

Приложение 1

Статистическа методология за инфлационния критерий в ЕС

Статистическата методология за оценяване на инфлационния критерий в ЕС е важна, тъй като за преценката на това коя държава-членка е готова да се присъедини към Еврозоната, е необходимо да има общ сравним индекс. Съгласно чл. 121, ал. 1 на Договора за създаване на Европейската общност достигането на висока степен на ценова стабилност се оценява на базата на равнище на инфлация, което е близо до трите държави-членки с най-добри показатели в областта на ценовата стабилност.

В допълнение съгласно чл. 1 от Протокола относно критериите за сближаване в съответствие с чл. 121 от ДЕО критерият за ценова стабилност означава, че държавата-членка, която се стреми да се присъедини към Еврозоната, трябва да има инфлационно равнище, което е стабилно, както и средногодишна инфлация, наблюдавана през период една година преди оценката на критериите, която да не надвишава с 1.5 процентни пункта тази на трите държави-членки на ЕС с най-добри показатели в областта на ценовата стабилност. Съгласно същия протокол инфлацията трябва да бъде измервана чрез индекса на потребителските цени на сравнима база, взимайки предвид различията в националните дефиниции.

С цел да се измери индексът на потребителските цени на сравнима база се използва хармонизиран индекс на потребителските цени (HICP). През 1995 г. Европейската комисия прие Регламент 2494/95 относно хармонизиран индекс на потребителските цени. Този индекс се публикува за всички държави-членки на ЕС от Евростат (служба към Европейската комисия). Хармонизираният индекс на потребителските цени се използва и от Европейската централна банка от 1999 г. с цел да се измерва развитието на инфлационното равнище в рамките на общата парична политика на банката.

Хармонизираният индекс на потребителските цени използва обща база за съставните елементи, територията и населението (тези три фактора по принцип са основните причини за различия в националните индекси на потребителските цени). Установени са също общи стандарти за различни други фактори, например включването на нови стоки и услуги в индекса.

Приложение 2

Идеи за изменение на инфлационния критерий

Процесът на присъединяване на новите държави-членки на ЕС към Еврозоната породи редица дебати в научните среди за промяна на конвергентните критерии за членство в Еврозоната и в частност на инфлационния критерий. Един от най-сериозните аргументи за промяната на тези критерии се дължи на факта, че те са изработени за старите членки на Съюза преди създаването на Еврозоната, докато икономическите реалности за новите страни-членки, които са значително по-малки като икономики, са съвсем различни. Някои от идеите за промяна на инфлационния критерий са свързани с:

- Премахване на инфлационния критерий за членство в Еврозоната – този сценарий е най-краен и най-малко вероятен.

- Обвързване на критерия за инфлация с влиянието на ефекта Баласа-Самуелсон – този сценарий изглежда интересен от научна гледна точка, но на практика трудно може да бъде приложен поради затрудненията при намиране на база за изчисление и сравнение.

- Дефиниране на референтната стойност на инфлацията на база дохода на човек от населението в различните присъединяващи се страни, като се групират тези с по-високи и тези с по-ниски доходи – този сценарий също е интересен от научна гледна точка, но трудно приложим на практика. Освен това той нарушава принципа на еднакво третиране на всички кандидати за членство в Евроразоната.

- Обвързване на критерия с размера на растежа на реалния БВП – при по-висок растеж по-големи допустими стойности на инфлацията, а при по-слаб – съответно по-ниски стойности. Този сценарий също е трудно приложим, тъй като отново не третира еднакво всички кандидати.

- Един от най-приемливите сценарии за промяна на инфлационния критерий е референтната стойност да се изчислява не на база трите държави-членки на ЕС с най-добри показатели в областта на ценовата стабилност, а на основата на средното равнище на инфлацията в Евроразоната. Сегашната база, използваща трите държави-членки, в известна степен е лишена от логика, защото например при последното изчисляване на референтната стойност това са били Финландия, Полша и Швеция, като само първата сега е член на Евроразоната. Друг проблем при референтната стойност е, че на практика тя може да бъде значително по-ниска от средното равнище на инфлацията в Евроразоната, като тази разлика е достигала един и над един процентни пункта. Ето защо няма логика от кандидатите за членство в Евроразоната да бъде изисквано да постигат инфлация, която е значително по-ниска от средната, до която са успели да достигнат държавите-членки на Евроразоната.

- Друг сценарий за изменение на инфлационния критерий е повишаването например с 1 процентен пункт до 2.5 на коефициента, който се добавя към равнището на инфлация на трите държави-членки на ЕС с най-добри показатели в областта на ценовата стабилност.

Независимо от рационалността на някои от предлаганите сценарии за промяна на инфлационния критерий за членство в Евроразоната европейските институции недвусмислено демонстрираха, че не планират да бъде извършена подобна промяна в близко време и смятат да се придържат стриктно към установените към правила. Изменението на критерия за инфлация, а също и на другите конвергентни критерии би било свързано и с друг проблем - необходимостта от промяна на Договора за създаване на Европейската общност и протоколите към него, където са разписани тези критерии.

2.IX. 2006 г.